Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_2.pdf | DOST. 19/04/24 8.12

UDK 811.163.6'367
Andreja Žele
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani

VEZLJIVOST V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU (S POUDARKOM NA GLAGOLU)

Prispevek je kronološko-problemska predstavitev slovenske vezljivostne teorije. Obenem pa razmerja med pomensko, skladenjskofunkcijsko in izrazno ravnino jezika skozi stoletja zelo jasno pokažejo postopno uzaveščanje slovenskega jezika, od začetnih zgolj površinskih opisov skladnje (primerjalni opisi skladenjskih pojavov v latinščini, nemščini in slovenščini) do problemskih obravnav.

The paper is a chronological and problem-oriented survey of the uneven development of Slovenian valency theory. The relations between the semantic, syntactic-functional, and expressive levels of language through the centuries very clearly show the gradual perception of Slovenian from the initial merely surface-level comparative descriptions of syntax (comparative descriptions of syntactic phenomena in Latin, German and Slovenian) to problem-oriented treatments.

Ključne besede: pomenskoskladenjska / strukturalnoskladenjska glagolska vezljivost, vezljivostne glagolske skupine, primarni/temeljni/specializirani glagoli, glagolski predložni morfemi, neleksikalizirani predložni izglagolski (udeleženski) morfemi, temeljne udeleženske vloge
Key words: semantic-syntactic / structural-syntactic verbal valency, valency verbal groups, primary/basic/specialized verbs, verbal prepositional morphemes, nonlexicalized prepositional deverbal (participant) morpheme, basic participant roles

1 Vezljivost v slovenskem in tujem jezikoslovju

Razmerja med pomensko, skladenjskofunkcijsko in izrazno ravnino jezika skozi stoletja zelo jasno pokažejo postopno uzaveščanje slovenskega jezika, od začetnih zgolj površinskih primerjalnih opisov skladnje (primerjalni opisi skladenjskih pojavov v latinščini, nemščini in slovenščini) do problemskih obravnav.

1.1 Predstavniki **besednozvezne vezljivosti** so A. Bohorič (1584), M. Pohlin (1768), O. Gutsman (1777) in J. Kopitar (1808). Pri vseh prevladuje površinskoprimerjalna obravnava vezljivosti. Vendar A. Bohoriča tudi pri stavčni vezljivosti niso presegli vse do začetka 19. stoletja.

V. Vodnik (1811) je predstavnik **prehoda besednozvezne vezljivosti v stavčno vezljivost**. Razmerje med pomensko- in strukturnoskladenjsko glagolsko vezljivostjo pa je izpostavil z normativnim komentarjem uporabe tvornega in trpnega glagolskega načina.

Glavna predstavnika **stavčne vezljivosti** sta P. Dajnko (1824) in F. Metelko (1825) z močno opaznimi jezikoslovnoteoretični vplivi takrat vodilnega jezikoslovca v slovanskem svetu J. Dobrovskega oz. njegove slovnice *Podrobná mluvnice jazyka českého*. Postavljena in upoštevana je hierarhija stavčnočlenskih razmerij, zato so najprej predstavljene vse posebnosti prisojevalnega razmerja.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_2.pdf | DOST. 19/04/24 8.12

Druga polovica 19. stoletja je bila v znamenju **medsebojne (tudi pretvorbene) povezanosti besednozvezne in stavčne vezljivosti**. To je obdobje Janežičevih izdaj slovenske slovnice (1854; 1863; 1900) in Miklošičeve skladenjske teorije (1868–1874).

V prvih desetletjih dvajsetega stoletja se je slovenska skladenjska teorija začela vidno posodobljati. Z A. Breznikom (1916; 1982), predvsem pa z R. F. Mikušem (1945) je skušala slediti aktualnim evropskim jezikoslovnim dogajanjem. Izhodiščni je **pomenskoskladenjski vidik vezljivosti**.

Poleg Breznika pa je v petdesetih letih skušal prekiniti tok predvsem slovničarskega jezikoslovja R. F. Mikuš (1945).

Kompleksnejšo **večravninsko obravnavo vezljivosti** s pomensko- in strukturno-skladenjskega vidika (s prvotno usmerjenostjo od oblike k pomenu in obratno ter z upoštevanjem tvorbeno-pretvorbenega jezikoslovja) imamo v drugi polovici sedemdesetih let s *Slovensko slovnico 1976* J. Toporišiča.[1]

V začetku osemdesetih imamo *študije in razprave* J. Dularja, A. Vidovič Muhe in M. Križaj Ortar, ki intenzivneje uvajajo **tvorbeno-pretvorbeni vidik vezljivosti**. Z obravnavo vezljivostne vrednosti glagolskih prostih morfemov in s preučevanjem vpliva glagolske tvorjenosti na glagolsko vezljivost dopolnjujejo in nadgrajujejo dotedanje védenje.[2]

1.2 Vplivi tujih vezljivostnih teorij na razvoj slovenske vezljivosti

Kronološko-problemski pregled najrelevantnejše tuje vezljivostne literature z vidika današnje slovenske vezljivostne teorije vrednoti vplive tujih vezljivostnih teorij na razvoj slovenske vezljivosti.

Lahko zatrdimo, da so za napredek vezljivostne teorije koristne predvsem Tesnièrjeve ugotovitve o zgradbi povedka.[3]

Helbig (1984; 1992) je dopolnil Tesnièrja, ko je vezljivost jezikovnosistemsko strnil v definicijo, da je *logična vezljivost* zunajjezikovno razmerje med vsebinami predmetnosti, *pomenska vezljivost* predstavlja distribucijske/kombinacijske zmožnosti določenih besednih pomenov ali semov, *skladenjska vezljivost* pa označuje /ne/obvezna vezljivostna mesta in s tem tudi število določil in njihove slovničnofunkcijske lastnosti v posameznih jezikih.

---

[1] *Slovenska slovnica* 1976 J. Toporišiča (ki izhaja iz *Slovenskega knjižnega jezika I–IV* (*Sintaksa stavka*, 1965: 67–74; *O četverih stavčnih členih*, 1967: 181–202; *Posebni tipi stavkov*, 1970: 151–187)). Približno istočasno je bila slovenska vezljivost obravnavana v francosko pisani slovnici Clauda Vincenota *Essai de grammaire slovène* (1975; prim. Toporišičevi oceni v SR in v NSS).

[2] Gl. tudi oceno A. Vidovič Muhe (1984) *Nova slovenska skladnja J. Toporišiča*). Z vezljivostnega vidika so tehtnejša dela in razprave /po kronološki razvrstitvi/ še: disertacija J. Dularja (1982) v *Priglagolska vezava v slovenskem knjižnem jeziku* (*20. stoletja*); diplomska naloga M. Križaj (1981) *Glagolska vezljivost (na podlagi korpusa črke b v SSKJ)*; iz naloge tudi članek *Glagolska vezljivost* (1982); in še razpravi M. Križaj Ortar (1989) v *Vezljivost: iz pomena v izraz*, in A. Vidovič Muhe (1993a) *Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti* (*Z normativnim slovensko-nemškim vidikom*)).

[3] L. Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale, ²1965.*

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_2.pdf | DOST. 19/04/24 8.12

Tudi F. Daneš (1957; 1968; 1987) je namreč že v petdesetih letih opozoril, da je potrebno pri vezljivosti upoštevati pomensko, skladenjskofunkcijsko in izrazno ravnino. Sodobnejši problemski pristop k razmerjem pomenskoskladenjske in strukturnoskladenjske vezljivosti (npr. vprašanje obvezno izraženih okoliščin in /ne/izraženosti delovalnikov ipd.) je v delih P. Sgalla (1976; 1986a,b), E. Hajičové (1983) in J. Panevové (1975).

Ju. D. Apresjan (1967) se v skladu s sodobnim pomenoslovjem (in s pomočjo umetnega pomenskega jezika) osredotoča na pomen stavčne povedi. V okviru pomenoslovja razvije teorijo t. i. /ne/produktivnih pomenskih obrazcev in ugotavlja, da so najbolj produktivni pomenski obrazci v besednih zvezah z osnovnimi glagolskimi pomeni, najmanj produktivni pa v besednih zvezah oz. frazah s frazeološko vezanimi pomeni (neproduktivni pomenski obrazci so idiomi).

Dela O. Kunst Gnamuš (1981) in J. Orešnika (1992) se teoretično in metodološko opirajo na anglo-ameriške študije, zato je z vidika slovenske vezljivosti pomembna predvsem obravnava v okvirih pomenske ravnine. V okviru anglo-ameriške vezljivostne teorije in razvoja tvorbeno-pretvorbenega jezikoslovja je N. Chomsky (1957) navedel nekaj tez oz. kàr *pravil prevajanja iz pomena v izraz*, ki so oporna usmeritev pri odpravljanju pomenskih dvoumnosti in hkrati pri ugotavljanju vezljivostnih lastnosti določenega jezika. V nasprotju s Chomskym se Ch. J. Fillmore (1968) osredinja predvsem na opis globinske sestave. A. K. Halliday ([2]1994) pa kot predstavnik sistemsko-funkcijske slovnice vezljivost obravnava v okviru stavčne pomenskosti – stavčne pomenske podstave in stavka kot sporočila.

2 Vezljivost kot pomensko- in strukturnoskladenjski pojav

2.1 Z vidika glagolske vezljivosti so izdelane glagolske skupine.[4] Pomenskoskladenjska oz. vezljivostna baza za vse glagole so trije primarni glagoli oz. glagolski primitivi BITI, IMETI, DELATI. Osnovo pomenskohierarhične vezljivostne mreže sestavljajo osnovni oz. temeljni glagoli stanja (nadpomenki vseh stanjskih glagolov sta primitiva *biti* (’bivanje, obstajanje’) in *imeti* (’razmerja, odnosi’)), temeljni glagoli tvornih/netvornih dejanj in procesov (nadpomenki procesnih tvornih glagolov sta primitiv *delati* in *dati* < ’povzročiti, da (kdo) imeti’, procesnih netvornih glagolov pa fazna *postati* < ’narediti se/začeti biti’ in *dobiti* < ’začeti imeti’). Temeljni glagoli (že vrstno označeni in brez pravih sopomenk) so osnovno delitveno merilo za glagolske vezljivostne skupine in hkrati pomenskoskladenjska osnova in izhodišče za pomensko specializirane glagole (a) ravnanja/upravljanja/ustvarjanja, b) govorjenja, mišljenja, razumevanja, c) sprememb, č) premikanja. Posebna podskupina temeljnih glagolov so d) elementarni glagoli naravnih pojavov in življenjskih procesov, ki so nekakšna pomenskoskladenjska oz. vezljivostna sinteza vseh naštetih glagolskih pomenskih skupin.

Nosilni temeljni glagoli kot predstavniki glagolskih pomenskih skupin so *bivati*, *čutiti*; *govoriti/reči*, *misliti*, *gledati*, *hoteti*, *želeti*; *delovati*, *deti*, *vzeti*, *igrati (se)*; *spreminjati (se)*; *iti*, *hoditi*. (Podskupina temeljnih glagolov so elementarni glagoli, ki

[4] Izdelana tipologija glagolske vezljivosti je hkrati zasnova za izdelavo vezljivostnega slovarja slovenščine.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_2.pdf | DOST. 19/04/24 8.12

označujejo osnovne življenjske procese/dejavnosti in naravne pojave.) Temeljni glagoli so naprej nadpomenke specializiranih in višjih specializiranih glagolov.

Različna pomenskost in tvorjenost glagolov izoblikuje pomenskohierarhično vezljivostno mrežo tipa *premikati se – iti – stopati – korakati*, *delati – udarjati/tolči – sekati – cepiti* ipd.

Hierarhično pomenskoskladenjsko razmerje med **primarnimi**, **temeljnimi** in **specializiranimi glagoli** omogoča izoblikovanje vezljivostne mreže z vezljivostno prekrivnostjo in s pomenskoskladenjskimi formulami, vključno z udeleženskimi vlogami vršilec/nosilec dejanja/procesa/stanja (V/Nd/p/s), predmet dejanja/procesa/stanja / prizadeto z dejanjem/procesom/stanjem (Prd/p/s), cilj/rezultat dejanja/procesa/stanja (Cd/p/s/Rd/p/s), prejemnik dejanja/procesa/stanja (Pred/p/s), razmerni predmet dejanja/procesa/stanja (Rad/p/s), vsebina dejanja/procesa/stanja (Vsd/p/s), sredstvo dejanja/procesa/stanja (Sd/p/s), mesto dejanja/procesa/stanja (Md/p/s), izhodiščno/ciljno mesto dejanja/procesa/stanja (IM/CMd/p/s), čas dejanja/procesa/stanja (Čd/p/s), izhodiščni/ciljni čas dejanja/procesa/stanja (IČ/CČd/p/s):

2.1.1 Specializirani glagoli telesnega in duševnega stanja (*prebivati*, *stanovati*, *počivati*, *smejati se* ipd.) se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi stanjskimi glagoli** (*bivati*, *nahajati se*, *ležati*, *čutiti* ipd.). Pomenskoskladenjske možnosti so: Sam_1|Np/d/dog/s| + Glag|E^+|, Sam_1|xVd/Ns/p/d/dog $ž^{-/+}$| + Glag|M_{so}s/p/d/dog| (+ $Prisl_{č/k/n/kol}$ / p ∩ $Sam_{2–6}$|yM/Č/IM/IČ/CM/CČ/Po/N/wL/S/Ra/$Vs_{s/p/d/dog}$ $ž^{-/+}$|): (*Nekdaj*) *je* (*tu*) *bival je kralj*, (*Ob poteh*) *so bivala znamenja*; Sam_1|xVd/Ns/p $ž^{-/+}$| + Glag|POS/M_{so}s/p| + $Prisl_k$ / p ∩ $Sam_{2/4–6}$|y$M_{s/p}$ $ž^{-/+}$|: *Biva*/*Stanuje doma*, *Tedaj je (pre)bival tam/na deželi/v Pivki/sredi polja/pri teti*; Sam_1|xNs/p $ž^{+/-}$| + Glag|POS/M_{so}s| + p ∩ Sam_2|yVss $ž^-$|: *Biva iz več delov*. Nosilni temeljni glagol za telesna in duševna razmerja/odnose je *čutiti* – 'zaznavati, predvidevati s čutili': *Čuti pod prsti utripanje (Vss/p) žile*, *Psi so čutili ljudi/potres* (*Ras/p*), *Čutila je bližino/nevarnost (Ras/p)*, 'ugotavljati z zavestjo prisotnost česa': *V zraku se čuti pomlad (Ras/p)*: Sam_1|xNs/p $ž^+$| + Glag|E^+ ∩ P| + Sam_4|yRa/Vs/s/p $ž^{+/-}$/$č^-$| + p ∩ Sam_5|zMs/p $ž^+$ $č^-$| / $Prisl_{k/č}$|zMs/p//Čs/p $ž^{+/-}$|; Sam_1|xNs/p $č^+$| + Glag|(E_F + P ∩ (L^- T L^+)| + Sam_4|yRas $ž^{+/-}$|.

2.1.2 Specializirani glagoli ravnanja/upravljanja/ustvarjanja se glede na prevladujočo pomensko sestavino naprej delijo na:

2.1.2.1 ***Glagole omogočanja nastajanja/nastanka česa*** (*organizirati*, *opremljati*, *osredotočati se* ipd.), ki se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli omogočanja nastajanja/nastanka česa** (*omogočati*, *pripravljati*, *prizadevati si* ipd.). Pomenskoskladenjske možnosti so: Sam_1|xVd $č^+$| + Glag(se)$Mo_{za/na/v/k}$ + (Sam_3|yPred/Cd $č^+$|) + $Sam_{4(2/3)}$|yCd/Rd $ž^{+/-}$|: *Tako delo (Prd) je potrebno dobro organizirati/pripraviti*, *Organizirajo (jim (Pred)) prenočišče (Rd)*; *organizirati se* – pog. *Organiziral se je k socialistom (Cd)*.

2.1.2.2 ***Glagole s poudarjeno pomensko sestavino premikanja*** (*nesti/nositi*, *lepiti*, *postaviti*, *čolnariti* ipd.), ki se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli ravnanja s premikanjem** in s **samopremikanjem** (*deti*, *namestiti (se)*, *vzeti* ipd.). Po-

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_2.pdf | DOST. 19/04/24 8.12

menskoskladenjske možnosti so: Sam_1|xPvd č$^+$| + Glag + Sam_4|yPrd ž$^{-/+}$| + $p_{v/na/k}$ ∩ $Sam_{3–4}$/$Prisl_k$/Namen|CMd|: *Dati/Nesti kaj v popravilo/promet/mlin/na pošto*, *Dati delat obleko*; Sam_1|xPvd č$^+$| + Glag + Sam_4|yPrd ž$^{-/+}$| + p ∩ Sam_2|IMd|: *Dati/Dobiti/Vzeti denar iz denarnice*; Sam_1|xPvd č$^+$| + Glag + Sam_3|zPred/Prd č$^+$| + Sam_4|yPrd ž-| (+ p ∩ Sam_4|Cd ž$^{-/+}$|): *Dati/Nesti/Nositi mu denar (za blago)*.

2.1.2.3 ***Glagole s poudarjeno pomensko sestavino sonahajanja/sopojavljanja/pripadnosti*** (*zgrabiti*, *čakati*, *pestovati*, *pustiti*, *pomagati*, *nabrati*, *sprejeti* ipd.), ki se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli ravnanja in upravljanja** (*ravnati*, *izvajati*, *upravljati*, *vplivati* ipd.); sestavina sonahajanja/sopojavljanja izpostavi še delno vezljivostno prekrivnost s **temeljnimi glagoli netvornih dogajanj in procesov** (*pojaviti se*, *nastati*, *spreminjati se* ipd.), pomenska sestavina pripadnosti pa izpostavi delno vezljivostno prekrivnost s **temeljnimi glagoli ravnanja s premikanjem** (*vzeti*, *pustiti* ipd.). Pomenskoskladenjske možnosti so: Sam_1|xVd č$^+$| + $GlagMo_{v/pri//z/s}$ + $Sam_{5–6}$|yMd–Sd/Vsd ž-|; Sam_1|xVd č$^+$| + $GlagMo_{z/s}$ + Sam_6|wVsd ž-|; Sam_1|xVd č$^+$| + Glag + p Sam_6|zSd ž-|; Sam_1|xV/Nd/s/p ž$^{-/+}$| + Glag|M_{so}d/s/p| + $Prisl_{k/č/n}$ / p ∩ $Sam_{2–6}$| yM/IM/CM/Č/IČ/CČ/ N/wL/S/Ra/$Vs_{d/s/p}$ ž$^{-/+}$|: *Pacienti čakajo zdravnika (Ras/p)*, */ Težko/ čaka pomlad (Vss/p)*, *Čaka s kosilom/plačilom/ otvoritvijo (Ras/p)*, *Kosilo vas čaka na mizi (Ms/p)*, *Sodelujejo z različnimi organizacijami (Sp/d) Sodelujejo pri knjigi/pri projektu/na predstavitvi (Mp/d)*; (podobno: *reševati se*).

2.1.2.4 ***Glagole s poudarjeno pomensko sestavino spremembe lastnosti*** (*aktivirati*, *kisati*, *odpirati/zapirati (se)* ipd.), ki se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli spremembe lastnosti** (*spreminjati (se)*, *oblikovati*, *ohranjati* ipd.) in **ravnanja** (*izpolnjevati*, *izdelovati*, *pripravljati* ipd.). Pomenskoskladenjske možnosti so: Sam_1|xPvd ž$^{+/-}$| + Glag + Sam_4|yRd/Cd/Prd ž-|, Sam_1|xPvd ž$^{+/-}$| + Glag (+ Sam_3|zRad ž$^{+/-}$|) + Sam_4|yVsd ž-|: *Oblikuje stavke (Cd)*, *Oblikuje posode (Cd)/v posode (Cd)*, *Oblikujejo (mu (Rad)) svetovni nazor (Rd)*, *odpreti/zapreti – Odprl/Zaprl je znancu (Rad) vrata (Prd)*, *Odprl/Zaprl je trgovino/razstavo/razpravo (Prd)*; *Odprl se je prijatelju (Ras)*, *Odprl se je estetskim idejam romantike (Ras)* ipd.

2.1.3 Specializirani glagoli govorjenja, razumevanja in mišljenja (*sporočati*, *signalizirati*, *ugotavljati*, *razumeti*, *spoznavati*, *preučevati* ipd.) se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli govorjenja, razumevanja, mišljenja** (*govoriti*, *predstavljati (si)*, *misliti* ipd.). Specializirani in višji specializirani glagoli govorjenja, mišljenja in razumevanja (duševno delovanje) vključujejo 'sprejemanje in lastitev informacije' (*dokumentirati*, *izvedeti*, *dojemati*, *verjeti* ipd.) in 'smiselno razumevanje in odzivanje na informacijo' (*razumeti*, *argumentirati* ipd.) in 'oddajanje informacije' (*sporočati*, *pokazati*, *agitirati* ipd). Imajo iste udeleženske vloge in iste pomenskoskladenjske vezljivostne formule kot temeljni glagoli 'govorjenja, razumevanja, mišljenja'. Pomenskoskladenjske možnosti so: Sam_1|xNd ž$^{+/-}$| + Glag: *Ljudje govorijo/mislijo*, Sam_1|xVd č$^+$| + Glag /+ $Prisl_{n/č}$ / p ∩ Sam_2 ∩ Sam_2|wNd/Čd| / p ∩ Sam_5|zMd ž-| = modifier/; Sam_1|xVd č$^+$| + Glag /+ $Prisl_n$|yNd| / + kot ∩ Sam_1 / p ∩ $Sam_{5–6}$|yNd/Sd/Vsd abstr. ž-| = modifier/; *Govori proti okupatorju/z mladino/za odpravo zaostalosti*

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_2.pdf | DOST. 19/04/24 8.12

/v korist človeštva: Sam$_1$|xVd č$^+$| + GlagMo$_{v/za//z/s//na//pri/proti//o}$ + Sam$_{3–6}$|yCd/Vsd ž$^-$ / yRad/Prd č$^+$|: *Obravnava problematiko (Vsd) / mladostnika (Rad)*, *Ugotavlja rezultate (Rad) /z zadovoljstvom (Rad)/*, ipd.

2.1.4 Specializirani glagoli s splošnim pomenom spremembe (*rušiti se*, *prikazovati se*, *vznikati* ipd.) se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli omogočanja nastajanja/nastanka česa** (*napravljati se*, *lotevati se*, *prizadevati si* ipd.), **ravnanja** in **samopremikanja** (*uresničevati se*, *uveljavljati se* ipd.). Pomenskoskladenjske možnosti so: Sam$_1$|xVd č$^+$| + Glag + Sam$_4$|yPrd/Cd ž$^{+/-}$| (+ p ∩ Sam$_4$|Cd ž$^{+/-}$|); Sam$_1$|xVd č$^+$| + Glag(se)Mo$_{za/na/v/k}$ + (Sam$_3$|yPred/Cd č$^+$|) + Sam$_{4(2/3)}$|yCd/Rd ž$^{+/-}$|; Sam$_1$|xVd č$^+$| + GlagMo$_{v/pri//z/s}$ + Sam$_{5–6}$|yMd–Sd/Vsd|; Sam$_1$|xVd č$^+$| + Glag + Sam$_4$|yRd ž$^-$| (+ p$_{iz}$ ∩ Sam$_2$|yPrd ž$^-$|); + 'samopremikanje': Sam$_1$|xVd/Np/d/dog ž$^{-/+}$| + Glag|M$_{so}$p/d/dog| + Prisl$_k$ / p ∩ Sam$_{2–6}$|yM/IM/CM/ Ra$_{p/d/dog}$ ž$^{-/+}$|: *V zadnjem času se je zelo razkošatil*, *Iz sobe se je skolobaril dim*. Enako še: *pogrezniti se*, *razdeliti (se)*, *razliti se*, *spojiti (se)*, *zatoniti*, ipd.

2.1.5 Specializirani glagoli premikanja se vezljivostno delijo na **a) *desno nevezljive procesne glagole*** (*iti*, *bežati*, *letati*, *begati*, *voziti se*, poudarjen je potek premikanja) in na desnovezljive **b) *ciljno usmerjene glagole*** (*teči nakupovat*, *Janez žene Toneta na delo*, *Janez goni kolo v popravilo*, *Pes podi kokoši spat*, poudarjen je cilj/namen) in **c) *dogodkovne glagole*** (*srečati se*, *sestati se*, *vrniti se*, *preiti*, poudarjena je vsebina dogodka s prevladujočimi glagolskimi sestavljenkami). Elementarni glagol **premikati se** in temeljna **hoditi** in **iti** s svojimi tvorjenkami vzorčno pokrivajo celotno vezljivost glagolov premikanja. Pomenskoskladenjske možnosti so: Sam$_1$|xVd/Np/d/dog ž$^{-/+}$| + Glag|M$_{so}$p/d/dog| + Prisl$_{č/k/n/kol}$ / p ∩ Sam$_{2,4–6}$|yM/Č/IM/IČ/CM/CČ/Po/N/wL/S/Ra/Vs$_{p/d/dog}$ ž$^{-/+}$|.

2.2 V okviru sestavljenk z istim predponskim obrazilom se izraža vezljivostni vpliv osnovnih pomenskih vrednosti predponskih obrazil (žfaznost (začetnost/trenutnost/končnost)', 'rezultativnost (enkratna/večkratna)' in 'lastnost/mera (stopenjskost/količinskost)'), ki so dodatne pomenske lastnosti oz. razločevalne pomenske sestavine. Sestavljenka je prehodna, ko je faznosti dodana še ena izmed drugih dveh naštetih razločevalnopomenskih sestavin. Pomenska vrednost predponskega obrazila vpliva tudi na udeleženske vlogo vezljivostnega določila. Vzorčne izhodiščne glagolske nadpomenke z vzorčnimi pomenskoskladenjskimi vezljivostnimi formulami so glagolske sestavljenke s skladenjskopodstavnim *delati*, *dati*, *biti* ali *iti*, npr. s skladenjskopodstavnim ***delati***:

dodelati – 'končnost' Fk): 'končati delo' – 'absolutna končanost dejanja' – absolutna pomenskoskladenjska uporaba glagola: /Pri nas/ je dodelal: Sam$_1$|xVd č$^+$| + Glag|Fk|: *Duhovnik domašuje*, *Bolnik dotrpi*; 'relativna končanost dejanja': *Kmet dobrana/dogospodari/dokosi/dokuje/domlati/domolze*, *Mati dohrepeni/domodruje/dopoje*;

– 'rezultativnost': 'izdelati kaj do konca' – 'opravljenost dejanja do konca': dodelati obleko/sliko: Sam$_1$|xVd č$^+$| + Glag|Fk|(Mo) + Sam$_4$|yCd ž$^{+/-}$|: *Dodojila je otroka*, *Dooral je njivo*, *Dopekel je kruh*, *Dopil je vino*, *Dopletla je jopico*, *Dopolnil je*

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_2.pdf | DOST. 19/04/24 8.12

kozarec, *Dotipkal je stran*, *Dogradili so most*, *Dokrmil je čebele*, *Dogovoril se je za sestanek*;

– 'lastnost': 'opraviti dokončna dela za lepši videz, boljšo kakovost': *dodelati okrasje* / *dodelati* tkanino: $Sam_1|xVd\ č^{+}|$ + Glag|Fk (L^{-} T L^{+})| + $Sam_4|yCd\ ž^{+/-}|$: *Dočakal/Dobojeval je zmago za zatirane*, *Dosegel je sporazum*, *Dočaral je lepše življenje za otroke*, *Doklicali so blagostanje*.

2.3 V okviru vezljivosti po posamostaljenju in popridevljenju oz. vezljivosti tvorjenk iz glagola so kot nosilke vezljivosti upoštevane **a)** t. i. transpozicijske tvorjenke s pomeni dejanja/stanja/lastnosti (De/St/L) – so stavčnega izvora in so zato obravnavane pretvorbeno, in **b)** t. i. mutacijske tvorjenke z besedotvornimi pomeni vršilca, predmeta, rezultata in sredstva (Vd, Pd, Rd, Sd), ki jih dopušča izbran glagolski pomen.

2.3.1 Jedrna Vd in Nd/s uvajata pravo svojino (ker s hkratnim označevanjem dejanja/stanja (De/St) izražata neposredno povezavo vršilca/nosilca s predmetom dejanja), npr. *prijateljev znanec/svetovalec*, *prijateljev brat*. Dejanje (De), lastnost (L) in stanje (St) pa lahko uvajajo samo neprava svojilna razmerja, npr. *očetovo delo*, *voznikova prednost*. Pri izistoglagolskih tvorjenkah z besedotvornim pomenom predmeta dejanja (Pd) ali rezultata dejanja (Rd) ali sredstva dejanja (Sd) se v primerjavi z besedotvornim pomenom dejanja (De) ali vršilca dejanja (Vd) izbirno zoži razvrstitev udeleženskih vlog oz. pomenskoskladenjska vezljivost. Hierarhična razvrstitev udeleženskih vlog je: pri **jedrnih izglagolskih samostalnikih dejanja/stanja/lastnosti (De/St/L)** in **vršilca dejanja** ter **nosilca dejanja/stanja/lastnosti (Nd/s/l)** lahko objedrno mesto zasedejo vse udeležens ke vloge, prednostna razvrstitev pa je: prizadeti/razmerni/vsebinski/pojavni predmet dejanja (Pr/Ra/Vs/Pod), sredstvo dejanja (Sd), cilj dejanja (Cd), rezultat dejanja (Rd); pri vseh pa neprednostne vloge, ki so lahko pomenskoskladenjsko obvezne ali neobvezne, zasedejo prostorski in časovni udeleženci, npr. *pripravljanje* (De) *športnikov* (Prd)/*napitkov* (Rd), *igranje* (De) *nogometa* (Vsd) *s prijatelji* (Rad) *za nagrado* (Cd), *igranje* (De) *hokeja* (Vsd) *na travi* (Md) *z žogico* (Sd); *bivanje* (De/St) *doma* (Md), *obseg* (St) *romana* (Vss), *pripadnost* (St) *zemlje* (Prs) *obdelovalcu* (Ras), *obstojnost* (L) *barv* (Vss) *proti vlagi* (Ras); *igralec* (Vd) *sonate* (Vsd) *na klavir* (Rad), *prebivalec* (Nd/s) *bloka* (Md/s), *rastje* (Np/s) *v močvirju* (Mp/s), *hudič/hudobec* (Nl) *do najbližnjih* (Ral). Pri **jedrnih Pd** imata objedrno mesto najpogosteje sredstvo dejanja (Sd) ali cilj dejanja (Cd), redkeje vsebinski, prizadeti ali razmerni predmet dejanja (Vsd/Prd/Rad), npr. *iskalnik* (Pd) *z elektromagnetom* (Sd) *za kable* (Cd), *igralo* (Pd) *s krogi* (Sd) *za guganje* (Cd), *spravljalnik* (Pd) *žita* (Prd), *nadzorstvo* (Pd) *nad tržiščem* (Rad). Pri **jedrnih Rd** ima objedrno mesto sredstvo dejanja (Sd) ali snov, redkeje vsebina dejanja (Vsd), npr. *izdelek* (Rd) *z roko* (Sd) *iz kovine* (Vsd), *proizvod* (Rd) *iz kovine* (Vsd) *od kovačev* (Rad); pri **jedrnih Sd** ima objedrno mesto cilj dejanja (Cd), npr. *igrača* (Sd) *za odrasle* (Cd).

Tudi **Pd**, **Rd** in **Sd** imajo neprednostne udeležens ke vloge: mesto dejanja (Md), izhodiščno/ciljno mesto dejanja (IM/CMd), čas dejanja (Čd), izhodiščni/ciljni čas dejanja (IČ/CČd).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_2.pdf | DOST. 19/04/24 8.12

Pd, Rd in Sd so z De pomensko metonimično povezani, medtem ko se Vd (ki lahko združuje neaktualni De in V/Nd) in De zaradi vzročno-posledične povezave v okviru prisojevalnega razmerja pomensko izločujeta. Na sinkretično povezovanje oz. združevanje 'dejanja' (De) z 'vršilcem dejanja' (Vd) opozarjajo tudi prilastkovna določila ob samostalniku s pomenom 'vršilca dejanja' (Vd), ko pretvorbeno lahko modificirajo povedkov glagol, npr. *možni kandidat Tone – Tone je možni kandidat – Tone bi lahko kandidiral* (o tem prim. M: 152).

2.3.1.1 Združevanje ali sinkretizem udeleženskih vlog kot vezljivostno pomemben pomenskoskladenjski pojav.

2.3.1.1.1 Izglagolski jedrni samostalnik kot vršilec dejanja (Vd) lahko združuje dejanje (De) in vršilca oz. nosilca dejanja (V/Nd) v (Vd ∩ V/Nd) in tako dokazuje možnost izražanja prave svojine do predmeta dejanja (Pd), npr. *znančev svetovalec* (< svetovalec (od) znanca / svetovalec znancu < kdor svetuje znancu) – to pravosvojilno razmerje je pretvorba vezave). Pravo svojino do predmeta lahko izraža tudi nosilec stanja (Ns), npr. *sestrin mož* (< mož (od) sestre / sestri mož < sestra ima moža). V nasprotju z izglagolskim Vd pa se samó dejanje (De) ali stanje/lastnost (St/L) s samó prisojevalnim razmerjem lahko pretvarja le v nepravo svojilno razmerje, npr. *delavčevo služenje* (< služenje delavca < delavec služi) ali *delavčeva pripravljenost/prijaznost* (< pripravljenost/prijaznost delavca < delavec je pripravljen/prijazen).

2.3.1.1.2 Izglagolski jedrni samostalnik v udeleženski vlogi rezultata dejanja (Rd), ki je obenem končna fazna stopnja dejanja (De_{Fk}), pričakovano združuje dejanje (De) in predmet dejanja (Pd) v (De ∩ Pd), kar potrjujejo tudi skladenjske podstave za besedotvorni pomen Rd, npr. *izpis* < |to, kar| izpiše|-Ø| s pomensko podstavo 'izpisati kaj'.

2.3.1.1.2.3 Izglagolski jedrni samostalnik kot sredstvo dejanja (Sd) pa lahko s pomensko sestavino 'samodelovanja' združuje še udeleženski vlogi povzročitelja dejanja (Pvd) in nosilca dejanja (Nd), npr. *celilno mazilo* (< mazilo za celjenje < mazilo, ki celi), enako še *mehčalno sredstvo*. Samo nosilec dejanja (Nd) pa je vključen pri prevoznih sredstvih, npr. *dostavno vozilo* (< vozilo za dostavo < vozilo, s katerim se dostavlja).

2.3.1.2 Po posamostaljenju stavkov v glagolniškojedrne besedne zveze sledi popridevljenje, ko se prisojevalno razmerje pretvori v razmerni (nepravi svojilni) obglagolniški pridevnik, vezavno in primično razmerje pa se pretvorita v vrstna pridevnika.

V okviru pretvorb leve vezljivosti se v obglagolniškojedrni nepravi svojilni dejanjski/stanjski pridevniki ($Sp_{d/s}$) praviloma popridevljajo najtipičnejše osebkove udeleženske vloge kot vršilec/povzročitelj/pobudnik dejanja (Vd/Pvd/Pbd), za katere je značilna kategorija živosti, ki izraža potencialno samovzročnost. Nosilec dejanja/stanja/lastnosti (Nd/s/l) pa se obvezno popridevlja le, če je hkrati tudi povzročitelj dejanja/stanja/lastnosti (Nd/s/l ∩ Pvd/s/l), npr. *Janez se premika* > *Janezovo premi-*

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_2.pdf | DOST. 19/04/24 8.12

kanje (proti npr. *premikati Janeza* > *premikanje Janeza*), *Janez je vztrajen* > *Janez ima vztrajnost* > *Janezova vztrajnost*.

To, da se vrstni pridevniki kot pretvorniki **desnovezljivostnih razmerij** ob jedrnih izglagolskih samostalnikih z različnimi besedotvornimi pomeni različno prednostno razvrščajo, je bilo že ugotovljeno (Vidovič Muha 1981).

2.4 Vezljivostne vloge glagolskih predložnih morfemov se kažejo v tem, da vezavnovezljivi predložni morfem, v nasprotju z vezavnodružljivim predložnim morfemom, zahteva ureditev vseh obveznih desnih udeleženskih vlog in s tem tudi s strukturnoskladenjskega vidika popolno izraženost vseh skladenjsko obveznih določil. Neutemeljene izpuste, npr. izpust z dejanjem prizadetega predmeta, potrjujejo tudi pretvorbe, npr. *dajanje Janeza otroka za pastirja*, *dajanje Janeza hrane za pastirja* – *Janezovo dajanje otroka/hrane za pastirja* – drugi rodilnik (od leve proti desni: *otrok/hrana*) ima zaradi sporočilne izpopolnitve besedne zveze, ki jo zahteva prosti predložni glagolski morfem, npr. *za*, udeleženska vloga prizadeto. Izpust tega rodilnika povzroči tudi pomensko spremembo: *dajanje Janeza za pastirja* : *dajanje hrane za pastirja*.

2.4.1 Predložni glagolski morfem izpostavi obvezno pomensko- in strukturnoskladenjsko vlogo prizadetega z dejanjem (Prd). Dodatni posredni dokaz, da so predložni glagolski morfemi del glagolskega pomena je tudi to, da so v težnji za ohranitev glagolskega pomena (z njegovo prehodnostjo) včasih izraženi šele s pretvorbo npr. *kesati se (zaradi) grehov – kesanje zaradi grehov*, *udeležiti se česa – udeležba pri čem*.

2.4.2 Neleksikalizirani predložni izglagolski (udeleženski) morfem je določen predvsem z udeleženske vloge, ki jo predvideva glagolski priložnostni skladenjski pomen. Najbolj jasni primeri za izglagolske (udeleženske) predložne morfeme se pri pretvorbi pokažejo z označevanjem osebkovih udeleženskih vlog, npr. *Janez in prijatelj se pogovarjata – Janez se pogovarja s prijateljem – pogovarjanje/pogovor Janeza s prijateljem – Janezovo pogovarjanje/Janezov pogovor s prijateljem*). Udeleženska vloga vršilca dejanja je namreč samoumevna že z vidika glagolskega dejanja.

2.5 Prevladujoče obveznovezljive udeleženske vloge po glagolskih skupinah

Pri obravnavi so upoštevani temeljni, specializirani in višji specializirani glagoli (slednji so tvorjenke – glagolske izpeljanke, sestavljenke z določenimi prevladujočimi pomenskimi sestavinami, ki so med posameznimi glagolskimi pomenskimi skupinami hkrati tudi pomenskorazločevalne.

V okviru izglagolskih samostalnikov so obravnavani osnovni besedotvorni pomeni dejanja, lastnosti in stanja (De, L, St), primerjalno pa so predstavljeni še Vd, Pd, Rd in Sd.

Čeprav glagolske pomenske skupine, določene na podlagi glagolske vezljivosti, vključujejo vse udeleženske vloge, so nekatere udeleženske vloge pogostejše. Tudi po posamostaljenju glagolov v jedrne izglagolske samostalnike z besedotvornim po-

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_2.pdf | DOST. 19/04/24 8.12

men dejanja (De) se ohranijo vse udeleženske vloge (večinoma tudi popridevljene v različne vrstne pridevnike) in ista pomenskohierarhična razvrstitev (podeljevanje in izražanje udeleženskih vlog v smeri vršilec/povzročitelj/izvor dejanja > prejemnik > prizadeto z dejanjem > okoliščine dejanja; najprej t. i. enovlogovni skloni in nato še večvlogovni skloni), le v različnih obsegih – glede na izhodiščni jedrni besedotvorni pomen so nekatere udeleženske vloge izpuščene.

Zadostnost oz. pravilnost obsega vezljivostnih glagolskih pomenskih skupin z vidika strukturnoskladenjske vezljivosti potrjuje tudi tožilniško določilo (T), ki pri glagolih stanja, poteka in dejanja zajame vse osnovne udeleženske vloge. pri pretvorbah pa je namesto tožilnika (T) rodilnik (R): **a)** glagoli stanja/procesa – razmerni/vsebinski T, **b)** glagoli tvornih procesov/dejanj – **b_1)** prizadeti/rezultatni/ciljni T, **b_2)** – prizadeti/razmerni T, **b_3)** prizadeti/rezultatni/ciljni T, **b_4)** vsebinski/pojavni/razmerni T, **b_5)** T kot ciljno mesto/čas; pri pretvorbah je R kot izhodiščno/ciljno mesto/čas. (Pogostejše neobveznovezljive udeleženske vloge so označene z okroglimi oklepaji.)

V slovenščini se mi je potrdila pogostnostna sklonska razvrstitev TRIMOD (sklonska razvrstitev besed, ki so hkrati besednozvezno jedrne je TIMROD, uporaba glagolskih predložnih morfemov – najpogostejši so *za*, *z/s*, *o*, *v*, *pri*, *na* – pa dá sklonsko razmerje TMROD). Mestnik (M) je po pogostnosti tako visoko, ker sta predložna morfema *o* in *pri* samomestniška, *z/s* pa samoorodniški, medtem ko so drugi trije predložni morfemi večsklonski). Imenovalniško določilo je s pomensko- in strukturnoskladenjskega vidika nekaj posebnega, dajalniško določilo pa se vezljivostno razvršča pred predložnosklonska določila.

Za slovenščino ločujem pet osnovnih skupin določil, ki jih glede na oblikoslovnoskladenjske lastnosti še naprej delim v deset razredov ($Dl_{1–10}$):

a) Ob **polnopomenskih glagolih** kot nosilcih vezljivosti (zaradi vezljivostnih lastnosti so mednarodno označeni kot *funktorji*, ob katerih določila označujejo ustreznega udeleženca oz. njegovo udeleženske vlogo na skladenjski ravnini):
- sklonska določila ($Dl_{1–4}$): imenovalniška, tožilniška, rodilniška in dajalniška (besednovrstno so to samostalniške besede);
- (predložno)sklonska določila ($Dl_{5–7}$): mestniška in orodniška (besednovrstno so samostalniške besede, ki jih sklonsko določa glagolski predložni morfem); isto velja tudi za tožilniška, rodilniška in dajalniška določila ob predložnomorfemskih glagolih;
- prislovna določila (Dl_8): besednovrstno so prislovi – statični prislovi stavčnofunkcijsko obsegajo vsa osnovna prislovna določila kraja/časa/načina/vzroka, *dinamični prislovi* pa vsa prislovna določila smeri in cilja.

b) Ob **nepolnopomenskih glagolih** kot samo veznih oz. slovničnofunkcijskih nosilcih neprave/neudeleženske vezljivosti (mednarodno so označeni kot *prafunktorji*, ki skupaj z neudeleženskimi povedkovimi določili lastnostno opredeljujejo določenega udeleženca):

- sklonska/prislovna povedkovniška določila (Dl_9): besednovrstno so samostalniške in pridevniške besede, glagoli in prislovi;
- nedoločniška/namenilniška določila (Dl_{10}): besednovrstno so glagoli.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_2.pdf | DOST. 19/04/24 8.12

2.6 Tipologija obvezne vezljivosti je podlaga za tipologijo stavčnih vzorcev

Z vidika pomensko- in strukturnoskladenjske obveznosti določil je izoblikovana je tipologija stavčnih vzorcev v slovenščini z upoštevanjem glagolskopomenske usmerjenosti vseh glagolskih pomenskih skupin.

Z vidika stavkotvornosti je prvotna delitev na **a)** enodelne in dvodelne stavčne povedi, drugotna pa je delitev glede na **b)** pomenskoskladenjsko vezljivost glagolov v povedku, ki so lahko nevezljivi, eno-, dvo-, tro- ali večvezljivi. Glagolska vezljivost je v okviru enostavčne povedi ujeta v povedkovo vezljivost, ki oblikuje dvo-, tro- in štiristavčnočlenske stavčne povedi in upošteva **c)** merilo slovnične pravilnosti in sporočilne popolnosti, ki povedi deli na glavne stavčne vzorce in podvzorce.

Z vidika glagolske vezljivosti so obravnavani **a) enodelni stavčni vzorci** z brezosebnimi nevezljivimi glagoli in **a_1)** stavčni podvzorci enodelnih stavkov z brezosebno uporabljenimi prvotno vezljivi glagoli (z neznanim ali s splošnim vršilcem dejanja), kot najtipičnejši stavčni vzorci pa **b) dvodelni stavčni vzorci**. Ti odpirajo možnost dvo- in večvezljivim glagolom, da osnovno stavkotvorno prisojevalno razmerje (osebek je obravnavan kot obvezno pomenskoskladenjsko besedno ali končniškomorfemsko določilo) razvijajo v dvo-, tro- in večstavčnočlenske stavčne vzorce s svojimi podvzorci.

Stavčne podvzorce tvorita posebni pomenskoskladenjsko predvidljivi, vendar strukturnoskladenjsko neobvezni določili: a) splošni osebek (*Misli se*, *Človek misli*) in b) notranji predmet (istorečni: *Pleše ples*, neistorečni: *Češe lase*, *Govori besede*) ali notranje prislovno določilo, katerih pomenske lastnosti so že vključene v glagolu. (Določili sta označeni z okroglimi oklepaji.)

Število stavčnih vzorcev (V) in podvzorcev (PV) razkriva tudi najpogostejšo in hkrati najbolj navadno pomenskoskladenjsko uporabo glagolov tudi z vidika tvorbe stavčnih povedi: **a)** enodelni stavki: prvotno brezosebni nevezljivi Glag (1V, *Lije*, *Dežuje*, *Piha*, *Noči se*) in drugotno brezosebni eno-/dvovezljivi Glag (8V, 1PV, *Brni (mu) v glavi*, *Zahotelo se mu je bogastva*); **b)** dvodelni stavki: enovezljivi Glag (2V, 1PV, *Ponočuješ*, *Spi*, *(Dež) lije*), dvovezljivi Glag (10V, 9PV, *Vozim avto*, *Mati ziba otroka*), trovezljivi Glag (27V, 7PV, *Učitelj je otroke naučil pesem/pisati*), štirivezljivi Glag (4V, *Mati je hčeri vpletla trak v kito*), petvezljivi Glag (1V, 1PV, *Zdravnik je bolniku vbriznil zdravilo v žilo (z injekcijo)*).

Literatura

Apresjan, Ju. D., 1967: *Eksperimental'noe issledovanie semantiki russkogo glagola*. Moskva: Nauka.

Bohorič, A., 1584, prev. izd. 1987: *Arcticae horulae succisivae (Zimske urice proste)*. Wittenberg. Prevedel in spremno študijo napisal J. Toporišič. Maribor: Obzorja.

Breznik, A., 1916: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celovec. 3. izd., Prevalje 1924: Družba sv. Mohorja. 4. pomnožena izd., Celje 1934: Družba sv. Mohorja.

– – 1982: *Jezikoslovne razprave. Besedni red v govoru*. 233–253. Izbral in uredil J. Toporišič. Ljubljana: Slovenska matica.

Brinker, K., 1977: *Modelle und Methoden der strukturalistischen Syntax*. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_2.pdf | DOST. 19/04/24 8.12

Chomsky, N., 1957: *Syntactic structures*. The Netherlands: The Hague: Mouton and Co. Printers.
Dajnko, P., 1824: *Lehrbuch der Windiſchen Sprache*. II del: Von der Wortfügung.Gratz. 269–296.
Daneš, F., 1957: *Intonace a věta ve spisovné češtině*. Praha.
– – 1968: *Sémantická struktura větného vzorce*. Otázky slovanské syntaxe II. Brno. 45–49.
Daneš, F. idr., 1987: *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia.
Dobrovský, J., 1940: *Podrobná mluvnice jazyka českého*. (V redakcích z roku 1809 a 1819). Praha.
Dular, J., 1982: *Priglagolska vezava v slovenskem knjižnem jeziku (20. stoletja)*: disertacija. Ljubljana. 1–259.
Engel, U., 1970: *Die deutschen Satzbaupläne*. Wirkendes Wort XX. Berlin. 361–392.
Fillmore, Ch. J., 1968: *The Case for Case*. Universals in Linguistic Theory. Urednika E. Bach in R. T. Harms. USA.
Grepl, M. idr., 1987: *Mluvnice češtiny (3 – Skladba)*. Praha: Academia.
Gutsman, O., 1777: *Windiſche Sprachlehre* verfaſſet von Oswald Gutsman. Gratz. 81–133.
Hajičová, E. idr., 1983: *Větná stavba a aktualní členění ve slovanských jazycích z porovnávacího hlediska*. Československá slavistika. 139–149.
Halliday, M. A. K., [2]1994: *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
Helbig, G., Buscha, J., 1984: *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie. 137, 352–398, 535–564.
Helbig, G., 1992: *Probleme der Valenz– und Kasustheorie*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
Helbig, G., Schenkel, W., 1969: *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
Heringer, H. J., 1967: *Wertigkeiten und nullwertige Verben im Deutschen*. Zeitschrift für deutsche Sprache 23. 13–34.
Janežič, A., 1854: *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva*. 2. izd. 1863, 5. izd. 1876, 6. izd. 1889, 7. izd. 1894, 8. izd. 1900. Celovec.
Kopitar, J., 1808: *Grammatik Slaviſchen Sprache in Krain, Kärntennund Steyermark*. Laibach.
Korošec, T., 1977: *Slovenski dajalnik in nominalizacija dajalniških zvez*. XIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana. 59–67.
Križaj Ortar, M., 1989: *Vezljivost: iz pomena v izraz*. XXV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana. 129–140.
Kunst Gnamuš, O., 1981: *Pomenska sestava povedi*. Ljubljana.
Levstik, F., 1858a, cit. po izd. 1956: *Jezikovni spisi in odlomki*. Odlomek slovenske slovnice – Glagol. Zbrano delo 10. Ljubljana 1978: DZS. 153–161.
Metelko, F., 1825: *Lehrgebäude der Sloweniſchen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. Laibach. 236–264.
Miklošič, F., 1868–1874: *Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen*. Wien.
Mikuš, R. F., 1945: *Što je u stvari rečenica?* Fragment iz teorije jezika i mišljenja. Ljubljana: Samozaložba.
Orešnik, J., 1992: *Udeleženske vloge v slovenščini*. Ljubljana: SAZU.
Panevová, J., 1975: *Rozvití předmětová a příslovečná, doplňující a určující*. NR 58. 61–66.
Pohlin, M., 1768: *Kraynska grammatika*. Ljubljana. 163–199.
Sgall, P., 1976: K obecným otázkám sémantiky věty. *Slovo a slovesnost* XXXVII/3. 184–194.
Sgall, P. idr., 1986a: *Úvod do syntaxe a sémantiky (Některé nové směry v teoretické lingvistice)*. Praha: Academia.
– – 1986b: *The Meaning of the Sentence in Its Semantic and Pragmatic Aspects*. Praha: Academia.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2006_Posebna_2.pdf | DOST. 19/04/24 8.12

Šuman, J., 1881: *Slovenska slovnica (po Miklošičevi primerjalni)*. Ljubljana: Matica slovenska.
Tesnière, L., ²1965: *Éléments de Syntaxe structurale*. Paris.
Toporišič, J.: 1965–1970: *Slovenski knjižni jezik I–IV*. Maribor: Obzorja.
– – 1976: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
– – 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: DZS.
– – 2000: *Slovenska slovnica*. Četrta prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.
Vidovič Muha, A., 1981: *Pomenske skupine nekakovostnih izpeljanih pridevnikov*. SR XXIX/1. 19–42.
– – 1984: *Nova slovenska skladnja J. Toporišiča*. SR XXXII/2. 142–155.
– – 1988: *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženk*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete in Partizanska knjiga.
– – 1993: *Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti (Z normativnim slovensko-nemškim vidikom)*. SR XLI/1. 161–192.
Vincenot, C., 1975: *Essai de Grammaire Slovène*. Ljubljana: MK.
Vodnik, V., 1811: *Pi meno t ali Grammatika sa Perve Shole*. V Lublani. *Vésanje*. 115–147.

Summary

Presenting the development of Slovenian valency theory (with special reference to verbal valency) shows how from the sixteenth century onwards Slovenian syntax with its own characteristics and problems was gradually typified or formulated. This means that treatment from the initial general-linguistic comparative syntactic phenomena began to narrow and at the same time deepen in quality. The relations between the semantic, syntacic function and expressive levels of language through the centuries very clearly show the gradual perception of Slovenian language from the initial merely surface-level comparative descriptions of the syntax (comparative descriptions of syntactic phenomena in Latin, German and Slovenian) to treatments dealing with problems. Thus the early presentation of the basic use of the individual cases in Slovenian – the starting-point of the treatment is the expressive level – centres on the treatment of primarily Slovenian syntactic particularities represented by the syntactic-function or clause element level in a clause-effect link with the semantic level of the language.